

ગુજરાતી વિભાગ,

સેમ - 6

પેપર નં- 312

રવાનુકારી અને દ્વિરુક્ત પ્રયોગ

-નિર્મલા જોશી

દ્વિરુક્ત શબ્દો :-

- દ્વિ એટલે કે બે, ઉક્તિ એટલે બોલાયેલું.
- જે શબ્દ બે વખત બોલાય છે તેવા શબ્દોને દ્વિરુક્ત પ્રયોગ કહે છે.
- આવા શબ્દો નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાપદ, ક્રિયાવિશેષણ એમ કોઈપણ રીતે આવે છે.
- દ્વિરુક્ત શબ્દને ચાર ભાગમા વહેંચવામા આવ્યા છે.

(અ) સમૂર્ણ દ્વિરુક્તિ વાળા શબ્દો :-

જેમકે, જ્યા-જ્યા, ત્યા-ત્યા, માંડ-માંડ, ધીમે-ધીમે, સાફસાફ, પડ્તાપડ્તા, જમતાજમતા ,
વારંવાર , મનમા મનમા વગેરે....

રોમરોમ,

ઉદાહરણ:- ૧) વરસાદથી ઠેરઠેર પાણી ભરાઈ ગયું.

૨) અર્જુન મનમા મનમા વિચારતો હતો.

૩) બાળક ચાલતા ચાલતા પડી ગયો.

૪) જ્યા જ્યા નજર મારી ઠરે.

(બ) અમુક અંશે લોપ વાળા દ્વિરુકત શબ્દો:-

કેટલાક શબ્દોમા શબ્દનુ રૂપ બેવડાવતુ હોય પણ, તેમાથી તે ધ્વનિઓનો લોપ થતો હોય.

જેમકે, રાતોરાત, વખતોવખત, ચૂપચાપ, બારોબાર, આટઆટલુ, દળીદળીને, વાંચીવાંચીને વગેરે.....

ઉદાહરણ:- ૧) તેઓ વખતોવખત સૂરતની મુલાકાતે આવે છે.

૨) વિદ્યાર્થી ચૂપચાપ બેઠા છે.

૩) રાતોરાત વેપારી ઊઠી ગયા.

૪) અમે બારોબાર નાસ્તો કરી લીધો.

૫) હુ તેમને વખતોવખત સલાહ આપુ છુ.

(ક) પ્રાસ તત્વવાળા શબ્દો:-

જે શબ્દમા પ્રાસ બેસતો હોય તેમા બે રૂપ સાર્થક અથવા આગળનુ રૂપ અને પાછળનુ પ્રાસ આપ્તુ હોય ત્યારે પ્રાસ તત્વવાળા શબ્દો બને છે.

સાર્થક હોય

જેમકે:-

૧) બંને સાર્થકરૂપ વાળા શબ્દો:

આવકજાવક, ખાધુપીધુ, આગળપાછળ, ચડતીપડતી, તોડફોડ

૨) પ્રથમરૂપ સાર્થકવાળા શબ્દો:

શાકબાક, ઘરબાર, વાળબાળ, પેનબેન, કામબામ પાણીબાણી

૩) બીજુ રૂપ સાર્થકવાળા શબ્દો:-

આમનેસામને, આડોસીપાડોસી આજુબાજુ

- ઉદાહરણ: - ૧) લૂટારુએ ધરમા તોડફોડ કરી.
૨) મહેમાનો આવ્યા છે પાણીબાણી લાવો.
૩) તે ધરબાર વગરનો થઈ ગયો.
૪) ધરમા કઈ કામકાજ હોય તો કહેજો.
૫) અમે બન્ને આગળપાછળ રહીએ છીએ.
૬) ખાધુપીધુ ને રાજ કર્યું.

(5) સંયોજક વાળા દ્વિરુક્ત શબ્દો:-

બે રૂપો વચ્ચે સંયોજક આવે ત્યારે આ શબ્દો બને છે.

જેમકે, ગરમાગરમ, મારામારી, હસાહસ, બૂમબૂમ, ભારોભાર, મનોમન,
દોડાદોડી, વારંવાર, રાતોરાત, બારોબાર, ગામેગામ,
આખેઆખુ વગેરે....

ઉદાહરણ:-

- ૧) રસ્તામા બે લોકો મારામારી કરતા હતા.
- ૨) ઘરમા આગ લાગતા દોડાદોડી થઈ.
- ૩) તે છોકરો ખાધેપીધે સુખી છે.
- ૪) પ્રેમાનંદ ગામેગામ જઈ આખ્યાન ગાતા.
- ૫) છોકરાઓ કુદાકુદ કરતા હતા.

રવાનુકારી શબ્દ પ્રયોગ

□ “રવ”નો મતલબ થાય અવાજ કે નાદ. જે શબ્દો દ્વારા અવાજ પ્રગટ થાય તેને રવાનુકારી શબ્દ કહેવાય.

જેમકે, ખળખળ, ઢમઢમ, ચી-ચી, છનછન, ટનટન, ગણગણાટ, કચકચ, સટસટ, ટપટપ, હોંચીહોંચી, ફટફટ છબંછબં
ઘસઘસ વગેરે....

- ઉદાહરણ :- ૧) સવારે વલોણાની ઘમ્મર-ઘમ્મર અવાજ આવી રહ્યો હતો.
૨) રાત્રે પાણીનો ટપટપ અવાજ આવતો હતો.
૩) લગ્નમા ઢોલ ઢમઢમ વાગતો હતો.
૪) ચકલીઓ સવારે ચી-ચી કરતી હતી.
૫) શિક્ષકે સટસટ સોટીઓ મારી.